

**Doğu Karadeniz
Bölgesi'nin Demografik
Yapısına Yönelik
Rum-Yunan
Nüfus Hareketleri**

**The Population Movements
of the Greek-Grecian
Towards the Demographic
Structure of the Eastern
Black Sea Region**

Salim Gökçen

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Demografik Yapısına Yönelik Rum-Yunan Nüfus Hareketleri

*Salim Gökçen**

Özet

Yunanistan kurulduğu tarihten itibaren sürekli olarak Osmanlı Devleti'nin aleyhine bir genişleme politikası takip etmiştir. Yunanistan, 1830'lardan itibaren Anadolu'da emellerinin olduğu bölgelerde Rum nüfusun çoğunluğunu sağlayabilmek için yoğun faaliyetlerde bulunmuştur. Mütareke dönemi ile birlikte bu konudaki çalışmalarına ağırlık veren Yunanistan, Fener Rum Patrikhanesi'nin öncülüğünde Kordos Komitesi aracılığı ile göç eden Rumların tekrar eski yaşadıkları yerlere dönmelerini sağlamak için bunların İstanbul, Batı Anadolu ve Karadeniz bölgelerine göç ettirilerek yerleştirilmeleri hususunda büyük bir faaliyete girişmiştir. Yunanistan, bu üç bölgede Rum çoğunluğu sağlayarak Wilson İlkelerinin 12. Maddesine fiili bir temel oluşturmak istiyordu. Bu amaçla kurmuş olduğu örgütler vasıtasıyla hedeflediği bölgelerde Rum çoğunluğu oluşturmak için yoğun bir faaliyet içine girmiştir. Bu çalışmada, Yunanistan'ın Anadolu'da Rum çoğunluğu oluşturmak amacı ile kurmuş olduğu örgütler, bu örgütlerin teşkilat yapısı, işlevi ve faaliyetleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Yunanistan, Patrikhane, Millî Mücadele, Rum, Doğu Karadeniz Bölgesi

* Prof. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, sgokcen[at]erzincan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8051-2783

The Population Movements of the Greek-Grecian Towards the Demographic Structure of the Eastern Black Sea Region

Abstract

From the first establishment time of Greece has widened continuously its lands against Ottoman Empire. From the 1830s onwards, Greece has engaged in intensive activities in order to provide the majority of the Greek population in the regions where it has ambitions. Greece, with its armistice period, focused on this issue and started a major activity in order to ensure that the Greeks who migrated under the leadership of the Fener-Greek Patriarchate returned to their former locations and migrated to Istanbul, Western Anatolia and Black Sea regions. Thus, he wanted to create a de facto basis for the 12th article of the Wilson Principles by providing the Greek majority in these three regions. For this purpose, it has engaged in intensive activities to establish a Greek majority in the regions it targets through the organizations it has established. In this study, the organization, function and activities of the organizations and organizations that they have established with the aim of forming a Greek majority in Anatolia will be emphasized.

Keywords

Greece, Patriarchate, National Struggle, Greek, The Eastern Black Sea Region

1. Giriş

Rumlar, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde geniş bir coğrafyaya yayılmış olmakla beraber yoğun bir şekilde Teselya, Mora ve Adalar Denizi'nde bulunan Adalarda yaşamakta idiler. Mondros Mütarekesi'nin ardından meydana gelen kaotik ortamı bir fırsata çevirmek isteyen Yunanistan, Osmanlı coğrafyasında yaşayan Rumları teşkilâtlandırmış ve bunları Türkiye ve Türkler aleyhinde kullanma yoluna gitmişti. Yunanistan ilk olarak İtilaf devletlerinin de desteği ile İstanbul'u merkez yaparak çalışmalarına başladı. Yunanistan'ın İstanbul'da başlattığı teşkilatlanma çalışmalarında Fener-Rum Patrikhanesi'nin çok önemli bir rolü vardır. Patrikhanenin liderliğinde yapılan faaliyetler neticesinde yerli Rumlar özellikle *Büyük Yunanistan* konusunda cesaretlendirilerek seferber olmuşlardır.¹

Yunanistan'ın ve Fener Rum Patrikhanesi'nin gerek İstanbul'da ve gerekse metropolitliklerin yardımı ile Anadolu'da yaptığı çalışmalar kısa sürede kendini göstermiş ve Yunan emellerine hizmet eden birçok dernek ve örgüt faaliyete geçmiştir. Oluşturulan bu dernek ve örgütlerin oldukça geniş bir faaliyet alanı bulunmakta idi. Yunanistan tarafından kurulan bu örgütlerin yönlendirildiği yer ve doğal olarak merkezi de Fener-Rum Patrikhanesi'ne ev sahipliği yapan İstanbul idi.² Yunan Başbakanı *Eleutherios Venizelos*, ileriye dönük hedeflerinin gerçekleşmesinde Türk topraklarında yaşayan Rum unsurun önemini çok iyi biliyordu. Dolayısıyla Mütarekeden hemen sonra İstanbul'u gerçek anlamda siyasî bir merkez haline dönüştürmüş ve başta Patrikhane³ olmak üzere bütün Ortodoks kiliseleri, Rum kuruluş ve okulları teşkilâtlandırdı.⁴

İlk olarak daha önce kurulmuş ve Mütarekeye kadar faaliyetlerde bulunmuş olan kuruluşların yeniden yapılanması gerekmekte idi. Bu sebeple, Fener-Rum Patriği Germanos Kavakopoulos 26 Ekim 1918'de istifa ettirilerek yerine Bursa Metropoliti Dorotheos Mammelis'in gelmesi sağlandı.⁵ Venizelos, teşkilatlanmaların sağlıklı bir şekilde hayata geçirilmesi için en güvendiği kişi olan Koharis'i Yunan Konsolosu olarak İstanbul'a gönderdi. Ardından Kanelopoulos'u siyasî temsilciliğe, Girit sergerdeliğinden gelen *Miralay Katehakis*'i de askerî temsilciliğe getirerek İstanbul'daki faaliyetlerin yürütülmesi ile görevlendirdi.⁶

¹ Ertuğrul Zekâi Ökte, "Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli İhtilâl Cemiyeti Kordus", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı:40, (Ocak-1971), s.22. "Ayrıca, yerli Rumların İstanbul'da ihtilal çıkarma hazırlıkları ile ilgili olarak" bkz. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi *Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (CBOA DH KMS)*, 49-2/27 (2).

² Salim Gökçen, *Türkiye'de Rum-Yunan Vahşet ve Terörü*, İstanbul: IQ Yay, 2010, s.282.

³ Salim Gökçen, "Yunanistan'ın Millî Mücadele Döneminde Türkiye'deki Örgütlenme Faaliyetleri ve Rum Patrikhanesi", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c.14, Sayı:27, (Bahar-2018), s.49-69.

⁴ Ali Güler, *Dünden Bugüne Yunan-Rum Terörü*, Ankara: Ocak Yay, 1999, s.21.

⁵ Patrik Dorotheos'nun ataması ayrıca bir İrade-i Seniyye ile onaylanmıştı; "Rum Patriği Yermanos Efendi'nin esbâb-ı sıhhiyesinden naâşi vuku'-u istifasına binaen patrik-i cedid intihab ve tayin oluncaya kadar Patrik Kaymakamlığına meclis-i metropoliten ve meclis-i muhtelit taraflarından intihab olunan Bursa Metropoliti Dorotheos Efendi'nin tayini Meclis-i Vükela kararıyla tensib olunmuştur. Bu irade-i seniyyenin icrasına Adliye ve Mezahib Nazırı memurdur." Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi *Meclis-i Vükelâ Mazbataları (CBOA MV)*, 222/189-1.

⁶ Güler, *Yunan-Rum Terörü*, s.22.

Çalışmamızda söz konusu kişilerin girişimleri neticesinde İstanbul'u merkez alarak Türk topraklarında faaliyet gösteren ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde uygulanacak iskân politikası ile Rum nüfusun çoğunluğunu sağlamak ve Türkleri ekonomik zarara uğratmak amacı ile kurulan Rum-Yunan örgütlerinin yanında aynı amaçla hareket eden kişi ve kuruluşların faaliyetleri üzerinde durulacaktır.

Yunanların ve yerli Rumların Doğu Karadeniz Bölgesi'nde çoğunluk oluşturma çabalarının amacı,⁷ uluslararası görüşmelerde bu gerekçe ile Rumlara özerklik istemektir. Bu gerçekleştirildiği takdirde söz konusu yerlerin Yunanistan ile birleşmeleri için büyük bir adım atılmış olacaktı. Bunların gerçekleştirilmesinde Patrikhane, Patrikhane görevlileri, Metropolitler, Kiliseler ve kilise görevlileri ile Patrikhane bünyesinde çalışan Göçmenler Komisyonu ve Kordos Komitesi'nin çok önemli işlevleri bulunmaktadır.⁸

2. Rum Göçmenler (Muhacirin) Derneği

Rum Muhacirin ve Fukaraperver Cemiyeti olarak da bilinen ve Mütarekeden sonra kurulan bu teşkilât, Mavri Mira'ya bağlı olarak çalışmaktaydı. Mütarekenin hemen ardından Patrikhane'de görevli olan Anadolu ve Trakya metropolitleri vasıtası ile kurularak çalışmalarına başlamıştır. Örgüt, I. Dünya Savaşı devam ederken Adalara, Yunanistan'a ve diğer bölgelere Osmanlı Devleti tarafından göç ettirilmiş olduklarını iddia ettiği Rumların eski topraklarına yeniden yerleştirilmeleri amacını taşımakta idi. Bunun dışında, daha önceki yıllarda Osmanlı topraklarından Amerika'ya göç etmek zorunda kaldıklarını iddia ettikleri Rumların da yeniden eski topraklarına dönmeleri konusunda faaliyet yürütmekte idi. Hatta bu amaçla metropolitliklere birer genelge göndererek kendi ruhani çevrelerinde bulunan Rum nüfusun derhal kayıt ve tespitinin yapılması konusunda talimatlar da vermişti.⁹

Bu derneğin faaliyetleri neticesinde İstanbul'a getirilen Rum göçmenlerin sevk edildiği yerlerin başında Trabzon ve çevresi yani Doğu Karadeniz Bölgesi geliyordu. Bu bölgeye getirilen göçmenlerin sadece İstanbul'dan değil, belki de daha fazla olarak Batum yolu ile Rusya'dan geldikleri görülmektedir. Mesela, Osmanlı yönetiminin bu hususların tespiti için bölgeye gönderdiği ilk Tahkik Heyeti içerisinde bulunan Erzurum Mebusu Ziya Bey'in 22 Ağustos 1919 tarihinde Trabzon'dan ilettiği telgrafta Rumların, "Samsun ve Trabzon'da çeteler teşkil edip, bunları muhacir ismiyle Rusya'dan ve diğer bazı yerlerden getirdikleri Rumlarla takviye ettiklerine" dikkat çekilmektedir.¹⁰ Burada ve diğer bazı bölgelerde dikkate değer bir husus da Rum çetelerinin farklı bölgelere "göçmen" adı ile

⁷ İbrahim Ethem Atnur, "Tehcir'den Dönen Rum ve Ermenilerin İskânı Meselesi", Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1991, s.48.

⁸ *Vakit*, (8 Teşrin-i Sani 1334).

⁹ Hülya Tokur, *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2004, s.180. Atnur, "Tehcir'den Dönen...", s.48.

¹⁰ Tülay Duran, "Millî Mücadelede İstanbul Hükümetinin İlk Tahkik Heyeti, Kongreler ve Erzurum Mebusu Ziya Bey'in Çalışmaları", *BTTD*, S:57, (Haziran 1972), s.10-11.

yerleştirilmeleridir. Örneğin, Harbiye Nezareti'nin Temmuz 1919 tarihli yazısından, Trabzon ve çevresine, çoğu silahlandırılmış olarak muhacir sıfatı ile sekiz binden fazla Rum nüfusun getirilerek iskân ettirildikleri anlaşılmaktadır.¹¹

Göçmenler Derneği, propaganda için Yunanistan Özel Teşkilat Dairesi'nden büyük miktarda paralar almıştı. Örgütün, Müslümanlara ait emlak ve arazilere Rumların sahip olması ve buraların satın alınarak Rumlarla meskûn hale getirilmesi konusunda faaliyetlerde bulunduğu da bilinmektedir.

Bu derneğin ve Samsun Metropolit vekili Eftimios Zilos'nun sistemli çalışmaları neticesinde, Mütarekeden 50-60 yıl önce bu bölgedeki Hıristiyan nüfusun, Müslümanlara oranla onda bir seviyelerinde bulunmasına rağmen, 1918'lerde (Patrikhane ve Yunanistan'ın çabaları ile) 50 yıl içinde Samsun'a ülke dışından 30 bin civarında yabancı Rum getirilerek iskân ettirilmişti. Bu şekilde ülke dışından getirilen göçmen Rumlar ile beraber Hıristiyan nüfus, bölgede yaşayan Müslüman nüfusun üçte biri oranına kadar artması sağlanmıştır.¹²

Göçmenler Derneği bütün bu iskân çalışmalarının yanında yazılı ve sözlü propaganda faaliyetleri de yürütüyordu. Bu amaçla 2 Kasım 1920 tarihinde kaleme alınan "Gemlik Mezâlîmi" başlıklı çalışma da bu dernek tarafından hazırlanmıştı. Cemiyet-i Akvam'a sözde Rum mezalimini ve Rumları göç ettirme eylemlerini nakletmek üzere Cenevre'ye giden, 1 Kasım 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Rumlara katliam yapıldığı yönünde yayınlar yapmaları için Rum gazetelerine çağrıda bulunan da yine bu derneğin üyeleri idi.

Göçmenler Derneği, 2 Şubat 1921 tarihinde faaliyetlerini sonlandırarak yürüttüğü bütün işleri İstanbul'da bulunan Yunan siyasi temsilciliğine'ne devretmiştir.¹³

3. Kordos Komitesi

Yunanistan'ın isteği doğrultusunda kurulan diğer örgüt ve dernekler gibi Kordos Komitesi de Fener-Rum Patrikhanesi'nin girişimleri sonucunda 1919 yılı başlarında İstanbul'da teşkilatlanmıştır. Kordos Komitesi, "Rum Göçmenleri Merkez Komisyonu" ismi ile Galata'da bulunan "Minerva Hanı"nda hayata geçirilmiştir.¹⁴

Yunan idarecilerin istekleri doğrultusunda Fener-Rum Patrikhanesi'nin öncülüğünde Yunan emellerine hizmet eden birçok kişi ve kurum Mütarekenin hemen ardından, Osmanlı coğrafyasından daha önce göç ettirildiklerini öne sürdükleri Rumların yeniden

¹¹ "Harbiye Nezareti'nin 15. Kolordu Kumandanlığına cevabi yazısı için" bkz. *Harp Tarihi Vesikalari Dergisi*, S:11, Vesika No:277.

¹² *Türk İstiklâl Harbi, I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikâtı*, (haz.Tevfik Bıyıklıoğlu), Ankara: Gnkur. HTD. 1962, s.283.

¹³ Mesut Çapa, "Pontus Meselesinde Rum Cemiyetlerinin Rolü", *BTTD*, Sayı:35, (1988), s.69. Doğu Araştırma Merkezi, "Millî Mücadele Döneminde Yunanistan'ın Türkiye Üzerindeki Faaliyetleri/Pontus", *BTTD*, Sayı:17, s.58-59.

¹⁴ "Polis Müdüriyet-i Umumisi'nden Dâhiliye Nezareti'ne, 20 Haziran 1335 tarihli tahrirat için" bkz. CBOA DH KMS, 49-2/34 (7). Ökte, "Kordus", s.22. Muzaffer Tayyip Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, I, Ankara: TTK Yay, 1959, s.154. Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, I, İstanbul: MEB. Yay., 1991, s.92.

eski topraklarına dönmeleri, ayrıca Osmanlı toprakları dışından bazı Yunan ve Rum ahalinin Batı Anadolu, İstanbul ve Doğu Karadeniz Bölgelerine yerleştirilerek nüfus çoğunluğu oluşturmaları konularında kapsamlı bir çalışma başlatmışlardı. Yapılan bu çalışma ile amaçlanan hedef öncelikle bu üç bölgede Rum çoğunluğunu sağlamak, Wilson İlkeleri'nin "Osmanlı İmparatorluğu dahilindeki azınlıklar, çoğunlukta oldukları bölgelerde müstakil devlet kurabileceklerdir"¹⁵ şeklinde ifade bulan 12. maddesine siyasî ve fiilî bir temel oluşturmaktı. İşte Kordos Komitesi'nin kuruluş amacı da tam anlamı ile bu düşünceler etrafında ortaya çıkmıştır.

Kordos Komitesi'nin başkanı, yazışmalarda "Santralikoz" takma adını kullanan Manuel Jozukos idi. Merkez olarak İstanbul'u kullanan örgütün çalışma sahası Marmara, Trabzon, İzmir ve Trakya bölgesi idi. Amaçları ise ihtilal girişiminde bulunmak, isyan çıkarmak, işgale zemin hazırlamak amacı ile kargaşa çıkarmak, bu amaçla Osmanlı topraklarına getirilen Yunanları Rum göçmeni gibi göstermek sureti ile Trabzon ve çevresine sevk etmek, bölgeye gelmesi muhtemel yabancı tahkik ve tetkik heyetlerine Rum nüfusun Müslüman nüfustan daha fazla olduğu konusunda ikna etmek amacı ile Rum nüfusun nakillerini sağlamak ve Rum unsurun azınlıkta bulunduğu yerlere "göçmen" adı ile Yunanları yerleştirmek, çeteler oluşturmak, bunlara silah ve cephane tedarik etmek sureti ile Türk milis güçlerine yönelik eylemler düzenlemek, Osmanlı ülkesinde Osmanlı tebaası olan Rumların, ilan ettikleri seferberlik planına göre toplanmalarını ve eğitilmelerini sağlamak, Yunanistan'dan Osmanlı topraklarına gelecek olan subayların korunması ve ilgili bölgelerde yürütecekleri faaliyetlere yardım etme.¹⁶

Komitenin Samsun'daki "Andavallıoğlu Kardeşler"e çektiği bir telgraftan, 350 erkek ve 70 kadından oluşturulan bir fedai heyetinin, bölgedeki asayiş bozmak üzere Samsun'a gönderildiği anlaşılmaktadır.¹⁷

Örgüt, Rum komitecilerin faaliyetlerini sürdürürken daha rahat hareket edebilmelerini sağlamak amacı ile "Rum Göçmenlerini İskân Cemiyeti" adında bir seyahat belgesi hazırlamakta idi. Fener-Rum Patrikhanesi örgüt tarafından hazırlanan bu belgeleri aslında göçmen olmayan kişilere vermek sureti ile Osmanlı polis idaresini yeni vesikalar almak konusunda aldatma girişimlerinde bulunmakta idi.¹⁸

¹⁵ "Başkan Wilson'un Yüksek Konsey'e sunduğu mektup için" bkz. Woodrow Wilson, *The Frontier Between Armenia and Turkey*, (22 November 1920), p.13-22.

¹⁶ Ökte, "Kordos", s.22. Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, I, s.154-155.

¹⁷ "Polis Müdürlüğü'nden Samsun'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen telgraf için" bkz. HTVD, Sayı:5, Vesika No: 99. "Yine o günlerde Samsun'a 150 öğretmenle 20 bin liranın ve Yunanlar tarafından oluşturulan İzci Teşkilâtı'ndan geriye kalmış olan silah ve malzemenin de gönderileceği söylenmekteydi." Bkz. HTVD, S:5, Vesika No:109.

¹⁸ "Polis Müdüriyet-i Umumi'sinden Dâhiliye Nezareti'ne, 20 Haziran 1919 tarihli tahrirat için" bkz. CBOA DH KMS, 49-2/34-4.

“Resmî Muhacirin Komisyonu” ya da gerçek kullanımı ile “Kordos Komitesi”ni oluşturan Fener-Rum Patrikhanesi içindeki komisyon, Patrik'in başkanlığında yaptığı bir toplantıda beş maddeden meydana gelen bazı kararlar aldılar. Bu kararlar örgütün temel görevlerinin çerçevesini çizmektedir. Alınan kararlar şöyledir¹⁹ :

1. “Muhtelif metropolitler tarafından Rumların teb’it ve takibi hakkında verilen müteaddit raporların tetkiki ve bunların istihsal olunacak diğer malumat esası üzerine teb’it ve takibatın tarihçesi ile mufassal bir istatistik tertip ve neşri. Bu tetkikat dört komisyon tarafından on beş gün zarfında hazırlanacak, sonra tetkikat-ı mezkure esas ittihaz olunarak bir kitap neşredilecektir.
2. Müstacelen iane cem ve memleketlerine avdet edecek olanlara tevzi olunacaktır.
3. Memleketlerine avdet edeceklere teslihat-ı lazımenin ifası için hususi bir komisyon teşkil edilmiştir.
4. Burada bulunan muhtelif mahaller muhacirlerinden, mensup buldukları metropolitlerin riyaseti altında komisyonlar teşkil olunacak ve bunlar Patrikhane ile temasta bulunacaktır.
5. Daireleri dahilinde muhacir bulunan metropolitlere işbu mukarrerata tevfi kan hareket etmeleri için talimat verilecektir...”

Kordos Komitesi'nin yürüttüğü Rumları göç ettirme ve iskân faaliyetleri önemine binaen sistematik bir şekilde ve büyük bir itina içerisinde yapılmakta idi. Din adamları ve Metropolitler, çoğunluğu oluşturmak amacı ile hangi bölgeye ne miktarda Rum'un göç ettirilmesi gerektiğini hesaplıyorlar, hazırladıkları raporlar vasıtasıyla durumu İstanbul'a, hatta doğrudan Yunanistan'a bildiriyorlardı²⁰ . Ardından uygun yerlerden kabileler halinde göçmenler ilgili bölgelere naklediliyordu.

Kordos Komitesi, 1922 yılına kadar faaliyet göstermiş, Yunanistan'ın Küçük Asya Feleketi'nin ardından çalışmalarına son vermiştir.

4. Doğu Karadeniz Bölgesi'ne Yönelik Rum Nüfus Hareketleri

4.1. Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Rum Nüfusu Konusunda Yunan İddiaları

Yunan Başbakanı Venizelos, İtilaf devletleri nezdinde Yunanistan'ın toprak taleplerinin kapsamını belirlemek için daha Birinci Dünya Savaşı devam ederken Osmanlı coğrafyasının etnografik ve demografik yapısını incelemeye başlamıştı. Venizelos'un bu hususta bürokratik anlamda fikir alacağı ilk kişi, vekâleten Genelkurmay Başkanlığı görevini yürüten Ioannis Metaxas idi.²¹ Metaxas, genel olarak Yunanistan'ın Birinci

¹⁹ Mehmet Ali Ayni, *Milliyetçilik*, İstanbul: Marifet Matbaası, 1943, s.317.

²⁰ Mithat Sertoğlu, “Anadolumuz Hakkında Yunanların Düşünce ve Emelleri”, *BTTD*, Sayı:19, (Nisan 1969), s.19.

²¹ “Albay Metaxas, Balkan Savaşları'nın yönetiminden sorumlu bir kurmay subaydı. Almanya'da eğitim görmüş, Alman ordusunun yüksek etkinliğine inanan ve savaşın ne İtilaf devletleri ne de İttifak Devletleri tarafından kazanılacağına ve iki tarafın hareket edemez duruma düşmesi ile biteceğine inanan bir askerdi.”

Dünya Savaşı'nda tarafsızlığını koruması taraftarı idi. Metaxas'ın bu düşüncesine rağmen Venizelos, O'nun geçmişte bir dönem, hususi olarak ilgilendiği, siyasî ve askeri bakımlardan Anadolu üzerine yapmış olduğu çalışmalardan faydalanmak istiyordu.

Venizelos, Metaxas'ın çalışmaları doğrultusunda hazırladığı İtilaf devletlerinden Osmanlı topraklarına yönelik taleplerini Paris Barış Konferansı'nda gündeme taşımıştır. 3 Şubat 1919 günü Onlar Komisyonu önünde isteklerini ve bunların gerekçelerini açıklayarak rapor halinde bunu takdim etmiştir.²² Venizelos, Onlar Komisyonu'na sunduğu raporda talep ettiği bölgeler ile ilgili ileri sürdüğü demografik istatistiklerin kaynağını bildirmemişti. Aslında Venizelos'un sunduğu istatistiki bilgiler tamamıyla 1912 yılında Fener-Rum Patrikhanesi marifeti ile yapıldığı iddia edilen nüfus sayımına dayanmakta idi.

Patrikhane tarafından hazırlandığı iddia edilen istatistikler ilk olarak 1918 yılında ortaya çıkmıştı. Bu istatistikler önce George Soteriades²³ daha sonra Polybios²⁴ ve son olarak da Leon Maccas²⁵ tarafından yayınlanmıştı. Soteriades'in eserinde ortaya attığı nüfus oranları, Leon Maccas ve Polybios'un çalışmalarında verilen oranlar ile uyumludur. Polybios eserinde sadece etnik unsurlara ve vilayetlere göre sınıflandırılmış istatistikleri listelemesine rağmen, Maccas ve Soteriades her bir vilayet, sancak ve kaza için, keza her bir etnik ve dinsel toplum için ayrı ayrı veren, eksiksiz görünüşlü istatistikler sunmakta idiler²⁶. Georgios Nakracas, Yunan Başbakanı'nın Paris'te takdim ettiği nüfus oranlarını Soteriades'in çalışmasından aldığını ifade etmektedir.²⁷

Maccas, Yunan Başbakanı'nın Paris'te Pontus'a yönelik Rum nüfusu rakamlarını şu şekilde verdiğini belirtmektedir: "Trabzon Vilâyetinde 353.533, Sivas Vilâyetinde 99.376 ve Kastamonu'da 24.919". Maccas, Venizelos'un aynı vilayetlerdeki Türk nüfusuna ilişkin rakamları da sırası ile şu şekilde verdiğini ifade etmektedir: "957.866, 839.514 ve 938.435" Venizelos'a göre söz konusu bu üç vilayette toplam 477.828 Rum'a karşılık 2.735.815 Türk yaşamakta idi²⁸.

Bkz. Alexander Anastasius Pallis, *Yunanların Anadolu Macerası (1915-1922)*, (çev.Orhan Azizoğlu), İstanbul: YKY Yay., 1997, s.30.

²² Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, (çev.Hakkı Devrim), İstanbul: Meydan Neşriyat, 1964, s.31.

²³ George Soteriades, *An Ethnological Map Illustrating Hellenism in the Balkan Peninsula and Asia Minor*, London: Edward Stanford Ltd., 1918.

²⁴ Polybios, 1919 yılında "*Greece Before the Conference*" isimli eserinde, "*Türkish Official Statistics of 1910*" (1910 Türk Resmi İstatistikleri) adı altında bazı istatistikler vermiştir. Bkz. Justin McCarthy, *Müslümanlar ve Azınlıklar*, İstanbul: İnkılâp Yay., 1998, s.94-95.

²⁵ Maccas'ın 233 sayfalık kitabı, "*Küçük Asya Hellenizmi, tarihi, gücü ve geleceği*" adını taşımaktadır. Leon Maccas, *L'Hellenisme de L'Asie Mineure, son histoire, sa puissance, son sort*, Paris/Nancy: 1919, p.77.

²⁶ "*Osmanlı Devleti'ne ilişkin alışlagelmiş nüfus tahminlerinin tersine Rum Patrikhanesi istatistikleri, binler hanesine yuvarlanmış rakamlar değil, ayrıntılı nüfus sayısı açıklamaları vermekteydi ve bu sayılar sanki gerçek nüfus sayımlarının ya da sicile geçirilmiş yazımların verilerine dayanıyor görünüşünde idi*". McCarthy, *Müslümanlar ve Azınlıklar*, s.96.

²⁷ Georgios Nakracas, *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*, (çev.İbrahim Onsunoğlu), İstanbul: Belge Yay., 2003, s.71.

²⁸ Maccas, *L'Hellenisme de L'Asie-Mineure*, p.77.

Rentis ise aynı vilayetlerdeki Rum nüfusunu oldukça abartılı bir şekilde ortaya atmaktadır; “Trabzon Vilâyetinde 404.633, Sivas Vilâyetinde 180.000, Kastamonu Vilâyetinde 134.919, toplam olarak 719.552”. Söz konusu bölgedeki toplam nüfusun 3.227.000 olduğunu iddia eden Rentis, toplam nüfus içinde Türklerin sayısının 500.000, Ermenilerin ise 200.000 civarında olduğunu ifade etmektedir.²⁹

Pavlidis'in Atina'da 1956 yılında yayınladığı “Pontus Cumhuriyeti Nasıl ve Niçin Başarıya Ulaşamadı?” çalışmasına atıfta bulunan Kitsikis, Pontus'un nüfusu hususunda Pavlidis'in verdiği rakamları şu şekilde ortaya atmaktadır: “Birinci Dünya Savaşı'ndan önce burada 800.000 Rum, 450.000 Müslüman ve 750.000 Kürt, Ermeni, Acem, Laz çeşitli Hristiyanlar, biraz Musevi ve pek az da Avrupalı olmak üzere 2.000.000'lük bir nüfus barınmaktaydı”. Pavlidis, bu rakamları, Pontus ideolojisinin önderlerinden Marsilya'da yaşayan bir Rum olan Constantinides'in iddia ettiği istatistiki verileri revize ederek elde ettiğini vurgulamaktadır.³⁰ Constantinides, Marsilya'da düzenlenen Pontus Kongresi'nde; “Pontus'ta 1,5 milyon Ortodoks-Rum, 500 bin Rumca konuşan İslâm Rumları, 250 bin zahiren İslâm, batınen Ortodoks halkın” yaşadığını öne sürmüştü.³¹

Economides ise “Trabzon ve Canik'in müstakil yerleri, Sinop Sancağı ve Sivas” bölgelerindeki nüfus yapısını Venizelos'tan farklı bir şekilde vermektedir. Economides, Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce Pontus bölgesindeki nüfusun 700 bin civarında olduğunu, gerçekte Müslümanların sayısının Hristiyanlardan daha fazla olduğunu fakat buradaki bütün Müslümanları Türk olarak kabul etmenin doğru olmadığını, bunların çoğunun tehdit ve zorlama ile Müslüman olan Rumlardan meydana geldiklerini iddia ederek ortaya yeni bir tartışma konusu atıyordu.³² Economides'in vermiş olduğu nüfus oranları daha çok Pavlidis'in istatistiki bilgilerine yakındır. Economides, bölgede yaşayan nüfusun toplam 2.016.750 olduğunu ve bu toplam nüfus içerisinde Rumların (Greek Orthodox) nüfusunun 700.000, Türklerin nüfusunun ise 422.000 civarında olduğunu öne sürmektedir.³³

Bütün bunların yanında Trabzon Metropolit Chrysanthos da nüfus konusunda bazı iddialarda bulunmuştur. Paris Barış Konferansı'na verdiği muhtıradaki³⁴, “Pontus bölgesinde yerleşik Rum halkının 600 bin olduğunu, Güney Rusya'da bulunan ve Pontuslu olduklarını iddia ettiği, 250 bin Rum'u da bu miktara ilave ederek Rum nüfusun 850 bin olduğunu” ileri sürmüştür. Söz konusu bölgede Müslümanların nüfusunun,

²⁹ Konstantin T. Rentis, *1 Kasım 1921'den Sonra Yunanistan'ın Dış Meselelerinin Durumu*, (çev.Anesti Orallı), (ATASE Arşivi, Yayımlanmamış Daktilo Metni), Atina: 1922, s.13.

³⁰ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.30-31.

³¹ *Pontus Meselesi*, (Haz.Yılmaz Kurt), Ankara: 1995, s.85. “Constantinides'in Pontus nüfusu için verdiği istatistikler, 2 Aralık 1918'de İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na ulaştığında Arnold Toynbee tarafından hayal mahsulü olarak nitelendirilmiştir.” Bkz. Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, (çev.Cemal Köprülü), Ankara: TTK,, 1991, s.57.

³² D. Economides, *The Pontus And The Right Claims of its Greek Population, Topographical, Ethnographical and Historical Study*, Constantinople: 1920, p.33-40.

³³ Economides, *The Pontus*, p.46-47.

³⁴ Chrysanthos, muhtırasını 2 Mayıs 1919'da vermişti. Mesut Çapa, *Pontus Meselesi/Trabzon ve Giresun'da Millî Mücadele*, Ankara: TKAE Yay., 1993, s.7.

Lazistan Sancağı'nda 232 bin olmak üzere toplam 1.068.000 olduğunu, Pontus bölgesinde ise 836 bin Müslümanın yaşadığını burada yaşayan Müslümanların sayısının hemen hemen Rum halkına eşit olduğunu iddia etmiştir.³⁵

Yukarıda ifade ettiğimiz nüfus oranları ile ilgili Venizelos ve diğer Yunan yazarlar tarafından ortaya atılan ve kendi aralarında bile bir tutarlılığı olmayan rakamlar sadece bireysel kaynaklara ve 1914 öncesi istatistiklerine dayanmaktadır. Oysa 1919'a gelindiğinde gerek Trakya'da gerekse Anadolu'da demografik yapının birçok değişikliğe uğradığı görülecektir. Nitekim Venizelos;

“Dünya savaşı boyunca 700.000 Ermeni ve 300.000 Rum imha edilmiştir, Nasıl olur da konferans heyeti, durumlarında bazı değişiklikler olacağı vaadi ile bu talihsiz insanları yeniden Osmanlı boyunduruğu altına sokabilir? Şunu da hatırdan çıkarmamak gerekir ki, 1914-1918 yılları arasında 450.000 Rum, Türk Hükûmeti tarafından kovulmuş ve geçici olarak Yunanistan'a sığınmak zorunda kalmıştır. Yüzbinlercesi de kıyı bölgelerinden iç Anadolu'ya sürülmüş, orada bunların çoğu ölmüştür. Hayatta kalanların yuvalarına ve zorla ellerinden alınmış olan topraklarına yeniden kavuşabilmeleri için tek çare Osmanlı hâkimiyetinin ortadan kaldırılmasıdır.” demiştir.³⁶

Yunanistan, Mondros Mütarekesi'nden sonra, savaş sırasında İtilaf devletleri tarafından kendisine vaat edilen topraklarda ve elde etmek istediği diğer bölgelerde kalıcı olmak için propaganda faaliyetlerinde bulunmuş, Osmanlı toprakları dışında yaşayan Rumları özellikle hedeflediği yerleşim birimlerine naklederek ya da buralarda meskûn Türkleri başka bölgelere göçe zorlayarak suni bir nüfus çoğunluğu elde etmeye çalışmıştır.³⁷ Yunanistan'ın söz konusu bölgelerde çoğunluk oluşturma isteğinin arkasında; Marmara, İstanbul, Trakya, Karadeniz ve İzmir gibi bölgelerde Paris Barış Konferansı aracılığı ile muhtar idareler kurdurmak, eğer bu mümkün olmazsa müttefiklerarası bir ordu, kolluk gücü ya da uluslararası bir yönetimin oluşturulmasını sağlamak, İtilaf devletlerinin ve uluslararası kamuoyunun desteğini arkasına almak için nüfus çoğunluğunu gerekçe olarak göstermek amacı yatmakta idi.

4.2. Türk, Yunan ve Diğer Nüfus İstatistiklerinin Mukayesesi

Yukarıda verdiğimiz Doğu Karadeniz Bölgesi'nin nüfusu ile ilgili Yunan istatistikleri hem kendi içinde hem Osmanlı nüfus verileri ile uyumlu değildir.

Anadolu'da yaşayan Rum nüfusu hususunda, resmî Osmanlı istatistikleri ile birçok açıdan uyumlu olan, Fransız Dışişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan, “Documents Diplomatiques” (Sarı Kitap)³⁸ ve bu çalışmanın referans aldığı Vital Cuinet'nin eseri³⁹

³⁵ “Chrysanthos, Pontus bölgesinde Ermeni nüfusun ise 78 bin olduğunu iddia etmektedir.” Bkz. Pontus Meselesi, s.108.

³⁶ Kitsikis, Yunan Propagandası, s.34-35.

³⁷ Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE A.), Kutu No: 51, Gömlek No: 41, Belge No: 41-1. Ayrıca bkz. Niyazi Karaca, Meclis-i Mebusân'dan Büyük Millet Meclisi'ne Geçiş Sürecinde 1919 Genel Seçimleri, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1995.

³⁸ Livre Jaune-Documents Diplomatiques (1893-1897), Paris: 1897.

³⁹ Vital Cuinet, La Turquie d'Asie, I-IV, Paris: 1890-1894.

dikkat çeken Batılı kaynaklar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmalarda ileri sürülen nüfus oranları, 1919'da İstanbul'da yayımlanan *Cartes Graphiques*'te⁴⁰ de verilmiştir.

Yunanistan'ın demografik yapı ile ilgili iddiaları, özellikle İstanbul, Trakya, Batı Anadolu, Doğu Karadeniz Bölgesi ve İzmit Sancağı üzerinde yoğunlaşmakta idi. Yunanistan, bu bölgelerde yaşayan Rumların toplam nüfus içerisinde çoğunluğu oluşturduğunu iddia etmekte idi. Osmanlı kaynaklarının katılmadığı bu iddia, *Documents Diplomatiques* ve *Cuinet* tarafından da çürütülmektedir.

Documents Diplomatiques ve *Cuinet*'ye göre; "Rumlar, çoğunlukta olduklarını iddia ettikleri vilayet ve sancaklarda en fazla %18,4 oranı ile Trabzon'da bulunmaktadır". Verilen bu oran, vilayet nüfusunun beşte birini dahi meydana getirmemektedir.

Polybios, "1910 Türk Resmi İstatistikleri" şeklinde kaynak göstererek verdiği rakamları aslında, "Fener-Rum Patrikhanesi istatistikleri" olarak bilinen kaynağı güçlendirmek için uydurmuştur⁴¹. Patrikhane istatistikleri, ilk kez 1918 yılında ortaya atılmıştır. Sözde istatistikleri George Soteriades yayınlamıştır. Soteriades'in iddia ettiği nüfus oranları, Leon Maccas ve Polybios'un verdikleri nüfus oranları bire bir uyumludur.⁴² Patrikhane istatistiklerinin gerçek bir nüfus sayımı sonucunda ortaya çıkan verilerden meydana geldiği görüntüsünün sergilenmesi ise tamamen bir kurmacadır.

Soteriades, Maccas ve Polybios'un ortaya attığı nüfus istatistikleri aslında 1880-1892 yılları arasında Düyûn-ı Umûmiyye memuru olarak görev yapan Vital Cuinet'nin çalışmasının tahrif edilerek uyarlanmasından meydana gelmektedir. Cuinet'nin çalışması, yaklaşık 30 yıllık bir emeğin sonucunda ortaya çıkmıştır. Söz konusu Yunan müellifler, istatistiki metot olarak Cuinet'nin yöntemini kullanmışlar ancak nüfus oranlarını çarpıtmışlardır.⁴³

Bununla birlikte, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan Rumların nüfus oranı ile ilgili yanıltıcı istatistikler sadece, "Patrikhane İstatistikleri" ve "1910 Yılına İlişkin Resmi Türk İstatistikleri" değildir. 9 Mayıs 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'nda görevli İngiliz delegelerine, Trabzon Metropolit Chrysanthos'tan bir mektup intikal etti. Mektupta; "Doğu Karadeniz Bölgesi'nde 'gerçek Türklerden çok daha fazla sayıda Rum bulunduğu" iddiası yer almakta idi. Chrysanthos, bu konudaki bireysel düşüncesini desteklemek amacı ile de bir "resmi Osmanlı kaynağına, *Salnâme*'ye ya da Trabzon Vilayeti'nin 1908 yılına ilişkin resmi yıllığına" atıfta bulunuyordu. Bu kaynağa dayanarak, "yalnız Trabzon Vilayetinde Rum nüfusun 500 bine ulaştığını" ileri sürüyordu. *Salnâmeler*, Osmanlı nüfus

⁴⁰ *Cartes Graphiques Montrant la Proportion des Differentes Elements en Roumelie et en Anatolia*, Constantinople: 1919.

⁴¹ Clarence Richard Johnson, "...bazı yazarların 1910 yılı Türk resmî istatistiklerini kullandığını ancak kendisinin böyle bilgiye rastlamadığını..." belirterek Polybios'nun iddialarının gerçekleri yansıtmadığını ifade etmektedir. Clarence Richard Johnson, *M.A. İstanbul 1920*, (çev.Sönmez Taner), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s.26.

⁴² McCarthy, *Müslümanlar ve Azınlıklar*, s.96.

⁴³ McCarthy, *Müslümanlar ve Azınlıklar*, s.96.

verilerine ulaşmada gerçekten güvenilir kaynaklardır. Dolayısıyla, “Osmanlı resmi kaynakları arasında yer alan 1908 Trabzon Salnâmesi’nde Trabzon Vilayeti’ndeki Rum nüfusun 500 bin kişi olarak gösterilmesi”, Chrysanthos’un iddialarını güçlendirmesi açısından kuvvetli bir destek olabilirdi. Fakat, “1908 yılına ait Trabzon Salnâmesi” gerçekte yoktur. Nitekim, “Trabzon salnâmelerinin yayımlanması 1906 yılında sona ermiştir” ve hiçbir Trabzon Salnâmesi’nde 200 binin üzerinde bir Rum nüfusu kaydına rastlanmamaktadır. Chrysanthos kuvvetle muhtemeldir ki, Paris Barış Konferansı’nda hiç kimsenin Trabzon salnâmeleri konusunda bilgi sahibi olamayacağı zannına güvenmiştir.⁴⁴

Yunanistan’ın Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yaşayan Rum nüfusun 500 bin civarında olduğu ile ilgili iddialarının, sadece Osmanlı kaynaklarına değil aynı zamanda yabancı kaynaklara da bakıldığında, hiç de gerçekçi olmadığı ortaya çıkmaktadır. ABD tarafından görevlendirilen “King-Crane Komisyonu”, 28 Ağustos 1919’da hazırladığı bir raporda, “Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yaşayan Rumların sayısını 200 bin olarak” vermiştir.⁴⁵ Documents Diplomatiques de 1893 ve 1897 yılları arasında Osmanlı Devleti tarafından yapılan resmi nüfus sayımlarına atıf yaparak, Trabzon’da yaşayan Rum nüfusun 193 bin olduğunu kaydetmektedir.⁴⁶ Yine aynı kaynağa göre, nüfus mübadelesi sırasında, Doğu Karadeniz Bölgesi’nden, 100 bin kadar Rum’un Yunanistan’a göç ettiği ifade edilmektedir.

Trabzon Metropolit Chrysanthos Marsilya’da düzenlenen “Hariçteki Pontuslular Kongresi”nde; “Karadeniz Bölgesi’nde toplam bir buçuk milyon Rum olduğunu ve bunların soykırıma tâbî tutulduklarını” ileri sürerek başta İngiltere olmak üzere bütün İtilaf devletlerinin himayesini istemiştir⁴⁷. İngiliz Hükûmeti, Chrysanthos’un bu iddialarını yerinde incelemek üzere Rawlinson’u görevlendirmiştir. Rawlinson’un yaptığı incelemeler neticesinde mevcut durumun Chrysanthos’un iddia ettiği gibi olmadığı, bölgede sayı olarak Türklerin bütün Hristiyan unsurlardan fazla olmasına karşın, zulme maruz kalan tarafın da Türkler olduğu, 23 Aralık 1918 tarihli raporda bildirilmiştir.⁴⁸

Eleutherios Venizelos, Paris Barış Konferansı’nda Patrikhane istatistiklerine dayanarak, Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yaşayan Rumların sayısını 447.828 olarak verirken; “Anadolu nüfusu için yapılmış hiçbir resmî istatistik yoktur. Orada yaşayan her millet kendine bir nüfus yakıştırmakta ve bunlar bir araya getirilince ortaya astronomik rakamlar çıkmaktadır” demektedir.⁴⁹ Tarihsel vesikalarda, Canik Sancağı’nda 350 bin

⁴⁴ McCarthy, *Müslümanlar ve Azınlıklar*, s.98.

⁴⁵ Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar/Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu*, (çev:Şirin Tekeli), İstanbul: 1995, s.400.

⁴⁶ *Cartes Graphiques Montrant la Proportion des Differants Elements en Roumelie et en Anatolia*, Constantinople: 1919.

⁴⁷ Jaeschke, *İngiliz Belgeleri*, s.57. Çapa, *Pontus Meselesi*, s.38, Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.335.

⁴⁸ HTVD, S:11, Vesika No:282.

⁴⁹ Kitsikis, *Yunan Propagandası*, s.31.

Rum yaşadığına dair Yunan iddialarını destekleyecek herhangi bir kanıt da bulunmamaktadır. Soteriades ve Maccas bölgedeki Rum sayısının 136.087 olduğunu iddia etmişlerdir. Halbuki, 1906 Trabzon Salnâmesi, bu iddiaları çürütürken vilayetin Canik Sancağı'nda yaşayan Rum sayısının sadece 75.062 olduğunu kaydetmektedir.⁵⁰

Tablo 1. Maccas'a⁵¹ Göre Canik'in Nüfusu (1912)

	Türk	Rum	Ermeni	Toplam
Samsun	39.599	78.643	1.264	119.506
Fatsa	29.119	2.670	887	32.676
Bafra	41.048	37.495	1.110	79.653
Çarşamba	73.605	9.727	14.382	97.714
Ünye	50.083	7.552	4.942	62.577
Toplam	233.454	136.087	22.585	392.126

Tablo 2. Soteriades'e⁵² Göre Canik'in Nüfusu (1912)

	Kaza	Türk	Rum	Ermeni	Toplam
Canik	Samsun	39.599	78.643	1.264	119.506
	Fatsa	29.119	2.670	887	32.676
	Bafra	41.048	37.495	1.110	79.653
	Çarşamba	73.605	9.727	14.382	97.714
	Ünye	50.083	7.552	4.942	62.577
Toplam	233.454	136.087	22.585	392.126	

Maccas ve Soteriades'in verilerine göre, Sancak toplam nüfusu içinde Türkler, büyük bir çoğunluk meydana getiriyorlardı. Sancak merkezi olan Samsun Kazası'nda Rum nüfus çoğunlukta görülmeyle beraber özellikle Fatsa, Çarşamba ve Ünye kazalarında Müslüman nüfus büyük bir çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Sancak genelinde ise, Hristiyan unsurların toplamına karşın Müslüman Türk nüfus yine büyük bir çoğunluğu meydana getirmektedir. Sözde Patrikhane istatistikleri ise Canik'teki Rum nüfusunu 193 bin olarak vermektedir. Söz konusu nüfus oranları birbirinden farklı olmakla birlikte yine de Yunanların bölgede yaşayan Rum nüfusu ile ilgili iddia ettiği 447 bin sayısının oldukça altında bulunmaktadır.

⁵⁰ Trabzon Vilâyeti Salnâmesi, (1322).

⁵¹ Maccas, *L'Hellenisme de L'Asie Mineure*, p.83.

⁵² Soteriades, *Hellenism in the Balkan Peninsula and Asia Minor*, p.11.

Tablo 3. *Maccas*⁵³ ve *Soteriades'e*⁵⁴ Göre Trabzon'un Nüfusu (1912)

	Kaza	Türk	Rum	Ermeni	Toplam
Trabzon	Trabzon	89.225	38.625	11.915	139.765
	Akçaabat	40.265	11.081	4.204	55.550
	Sürmene	44.312	8.804	282	53.398
	Vakfikebir	23.492	762	80	24.334
	Maçka	4.283	13.437	...	17.720
	Tirebolu	30.999	17.821	708	49.528
	Görece	33.682	640	211	34.533
	Ordu	92.191	19.390	7.339	118.920
	Giresun	46.207	44.214	6.582	92.003
Toplam	404.656	157.774	26.231	585.751	

Tablo 4. *Maccas*⁵⁵ ve *Soteriades'e*⁵⁶ Göre Rize'nin Nüfusu (1912)

	Kaza	Türk	Rum	Ermeni	Toplam
Rize	Rize	93.176	1.424	...	94.600
	Of	67.567	700	...	68.267
	Hopa	33.520	400	...	33.920
	Pazar	37.622	400	...	38.022
Toplam	231.885	2.924	...	234.809	

Tablo 5. *Maccas*⁵⁷ ve *Soteriades'e*⁵⁸ Göre Gümüşhane'nin Nüfusu (1912)

	Kaza	Türk	Rum	Ermeni	Toplam
Gümüşhane	Gümüşhane	25.091	5.997	1.367	32.455
	Şiran	13.704	2.990	225	17.919
	Kelkit	25.564	1.626	126	27.316
	Torul	23.512	48.135	---	71.647
Toplam	87.871	59.748	1.718	149.337	

⁵³ Maccas, *L'Hellenisme de L'Asie Mineure*, p.82.

⁵⁴ Soteriades, *Hellenism in the Balkan Peninsula and Asia Minor*, p.11.

⁵⁵ Maccas, *L'Hellenisme de L'Asie Mineure*, p.83.

⁵⁶ Soteriades, *Hellenism in the Balkan Peninsula and Asia Minor*, p.11.

⁵⁷ Maccas, *L'Hellenisme de L'Asie Mineure*, p.83.

⁵⁸ Soteriades, *Hellenism in the Balkan Peninsula and Asia Minor*, p.11.

“Pontus” ismi ile ifade edilen Doğu Karadeniz Bölgesi'nin sahil ve iç kesimlerinde ikamet eden Müslüman nüfus, gerek sayı olarak gerekse sosyal müesseseleri ile yalnız Rum halka değil, bütün Hristiyan unsurlara karşı büyük bir çoğunluğa sahiptir.⁵⁹ Yukarıdaki tablolarda görüldüğü üzere 1912 yılına ait Yunan kaynakları, her ne kadar Müslüman nüfusu mümkün olduğu kadar az göstermeye çalışmışlarsa da Rum nüfusun Müslüman nüfusa karşı oransal durumunu gözler önüne sermektedirler.

Tablo 6. Doğu Karadeniz Bölgesi'nin 1914 Yılı Osmanlı Nüfus Sayımına Göre Durumu⁶⁰

	Müslüman	Rum	Ermeni	Diğer	Toplam
TRABZON [Trabzon, Ordu, Of, Akçaabat, Tirebolu, Sürmene, Giresun, Görele, Vakfikebir, Maçka, Rize (Rize, Pazar, Hopa), Gümüşhane (Gümüşhane, Şiran, Torul, Kelkit)]	921.128	161.574	38.899	1.346	1.122.947
CANİK [Samsun, Ünye, Bafra, Fatsa, Çarşamba, Terme]	265.950	98.739	27.319	1.294	393.302
TOPLAM	1.187.078	260.313	66.218	2.640	1.516.249

Osmanlı Devleti'nin 1914 yılında yapmış olduğu nüfus sayımına göre; Trabzon Vilayeti'nin (İdari taksimata göre; Trabzon, Ordu, Of, Akçaabat, Tirebolu, Sürmene, Giresun, Görele, Vakfikebir, Maçka, Rize (Rize, Pazar, Hopa), Gümüşhane (Gümüşhane, Şiran, Torul, Kelkit)) toplam nüfusu içerisinde Rum nüfusu Müslüman nüfusunun ancak %18'i kadardır. Yine aynı şekilde Osmanlı resmi istatistiklerine göre Canik Mutasarrıflığının (Samsun, Ünye, Bafra, Fatsa, Çarşamba, Terme) toplam nüfusu içerisinde Rum nüfusu, Müslüman nüfusun ancak %37'si kadardır.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Müslüman nüfusun Gayrimüslim nüfusa göre gözle görülür bir şekilde azaldığı dikkat çekmektedir. Bölgede kontrol faaliyeti yürüten İngiliz subayların Londra'ya göndermiş oldukları 12 Aralık 1919 tarihli raporlarında; “Trabzon Vilayetindeki nüfus dağılımı: 921.100 Türk, 160.600 Rum ve 40.200 Ermeni olmak üzere toplam 1.122.700” olarak verilmiştir.⁶¹ İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın 1920'nin Mart ayında hazırlamış olduğu raporda da; “Trabzon, Rize ve Gümüşhane'de yaşayan nüfusun; 648.000'i Türk, 192.000'i Rum ve 33.000'i Ermeni olmak üzere toplam 1.075.000 olduğu” belirtilmektedir.⁶² ABD'nin görevlendirdiği King-Crane Komisyonu'nun raporunda; “Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Rum ve Ermenilerin toplam sayısının 200.000 olduğu” ifade edilmektedir. “Rumların ve

⁵⁹ Pontus Meselesi, s.62.

⁶⁰ “Tabloda, Gayrimüslim nüfusuna Müslüman nüfusun dışındaki bütün Gayrimüslimler dahildir. Rum nüfusuna Katolik Rumlar, Ermeni nüfusuna Katolik Ermeniler dahildir. Ayrıca; Halep Vilâyeti nüfusuna sadece Maraş ve Urfa Sancaklarının nüfusları dahildir.” Bkz. Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, (çev.Bahar Tırnakçı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2003, s.226-227.

⁶¹ The Public Record Office (PRO), Foreign Office (FO), 371/4239-264329.

⁶² FO, 371/4239-264329.

Ermenilerin sayısı toplam 200.000" olarak kaydedilmiştir.⁶³ Londra'da yayımlanan, "The London Committee of Unredeemed Greeks, The Liberation of the Grek People in Turkey" isimli çalışmada ise "Trabzon Vilayetinde 957.866 Müslümana karşılık 355.533 Rum'un yaşadığı" iddia edilmektedir.⁶⁴

Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki demografik yapının, Birinci Dünya Savaşı yıllarından itibaren özellikle, "Yunanistan'ın oluşturduğu bazı örgütler, Pontusçu Rumlar ve Fener Rum Patrikhanesi tarafından" bölgeye çok sayıda Rum göçmen getirilerek değiştirilmek istendiği gözlemlenmektedir. Yunanistan tarafından Rum nüfusunun çoğunlukta olduğunu gösteren nüfus oranlarının herhangi bir bilimsel kaynağa veya ciddi bir istatistiğe dayanmaması, bu iddiaların tamamen pragmatik bir amaca hizmet etmek amacı ile hazırlandığını ortaya koymaktadır.⁶⁵

4.3. Yunanistan'ın Göç ve İskân Politikasının Uygulanışı

Yunanistan nüfus çoğunluğu oluşturmak amacı ile İstanbul merkezli kurdurmuş olduğu örgütler vasıtasıyla sistematik olarak Yunanistan'dan Adalar'dan ve çevre ülkelerden binlerce Rum'u Anadolu'ya, Trakya'ya ve İstanbul'a getirmişti. Bu Rumların hangi bölgelerde ve hangi şartlarda iskân edileceği yine Yunan idealleri doğrultusunda belirlenen şekillerde gerçekleşiyordu.

Doğu Karadeniz Bölgesi'ne yönelik göç hareketleri daha çok Bolşevik ihtilali sırasında, "Rusya'dan Batum'a ve Poti'ye göç eden Rumların Yunanistan ve Patrikhane yardımı ile Trabzon, Samsun ve civarına yerleştirilmesi şeklinde" yapılmakta idi.⁶⁶ Ancak söz konusu göçmenlerin Karadeniz sahillerine çıkarılacağına dair haberler, bölge halkında büyük bir infiale sebep olmuştur.⁶⁷ Doğu Karadeniz Bölgesi'ne yönelik göç hareketleri daha çok, "bu bölgelerde Pontus Hükümeti'nin kurulması" amacını gerçekleştirmek için düzenlenmekte idi. Bu hedef doğrultusunda sahilten Trabzon ve Samsun bölgelerine çetelerin yardımı ile silah ve mühimmat sevk edilmiş ve bölgeden sürekli olarak Rum gönüllüler toplanmıştır.⁶⁸

Balkan Savaşları sebebi ile bölgeden göç etmiş ve seferberlik emrine uymayarak askerlikten firar etmiş olan Rumların bir kısmı da kendilerine arazi ve çiftlik verileceği vaatleri ile Anadolu'ya nakledilmişlerdir. Bu Rum göçmenler, Rum çeteleri marifeti ile topraklarından zorla göç ettirilen Türklerin arazilerine ve evlerine yerleştirilmişlerdir.⁶⁹

⁶³ Yerasimos, *Millîyetler ve Sınırlar*, s.400.

⁶⁴ *The London Committee of Unredeemed Greeks, The Liberation of the Grek People in Turkey*, London: 1919, s.1-11.

⁶⁵ Mehmet Okur, Veysel Usta, "Karadeniz Bölgesi'nin Demografik Yapısına Dair Bir İnceleme", *History Studies*, Volume:1/1, (2009), s.61.

⁶⁶ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi *Şifre Kalemî (CBOA DH ŞFR)*, 97/304 (24). *Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı Arşivi (ATASE A.)*, Kl:189, Dos:104, F:93 (1). *HTVD*, S:12, Vesika No: 317, 318.

⁶⁷ *HTVD*, S:12, Vesika No: 320,

⁶⁸ "Hükümet, Trabzon Limanı'na gelen Rumların karaya çıkmalarına izin vermeyerek göçe engel olmaya çalışmıştır." Bkz. CBOA DH ŞFR, 100/142, 143. CBOA DH ŞFR, 99/183.

⁶⁹ Cengiz Orhonlu, "Yunan İşgallerinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanların Yaptıkları Tehcirin Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler", *Bellekten*, S:148, Ankara: 1973, s.489.

Yunanlar ve yerli Rum çeteleri, Müslümanların arasında göç edemeyecek durumda olup topraklarını terk etmeyen Türkler üzerinde de çeşitli şiddet yöntemleri uygulayarak bu kişilerin kendi taraflarına katılımlarını sağlamak istemişler ve bu şekilde de bir çoğunluk oluşturabileceklerini düşünmüşlerdir.⁷⁰

Başlangıçta gizli olarak sürdürülen bu faaliyetler, bir süre sonra açık bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Nitekim, Mustafa Kemal Paşa, Sivas Heyet-i Merkeziyesi'ne gönderdiği bir yazıda bu duruma dikkat çekerek; "...Sohum, Kars ve civarında 200 bin Rum'un Bolşeviklik bahanesiyle Memâlik-i Osmaniye'nin Karadeniz sahillerine hicretleri için Venizelos tarafından talimat verildiği ve bunların güya evvelce tehcir edilmiş Rumlar olduğu Düvel-i İtilafiye'ye bildirilerek havali-i mezkûrede yerleştirilmeye teşebbüs eyleyeceği haber alınmıştır. Pontus Rum Hükûmeti'nin teşebbüsüyle matuf olan bu fikrin mevki-i fiile i'sali için vuku' bulacak ilk teşebbüsün bu yolla bir galeyân-ı millî ile karşılanarak akamete dûçar edilmesi esbâbının ihzarı ve icâb edenlerin şimdiden nazar-ı dikkatinin celbini rica ederim..."⁷¹ uyarısında bulunmaktaydı.

Osmanlı Devleti bütün çaresizliğine rağmen Yunanistan'ın bu göç faaliyetlerinden haberdardı ve yaptırdığı bir araştırma sonucunda şöyle bir rapor hazırlanmıştı;⁷²

"Gerçekte, dört beş ay önce ara sıra Rusya sahillerinden yolcu gelmekte olduğu, fakat, dört beş aydan beri gelen yolcuların miktarı fazla görülecek bir derecede bulunduğu anlaşılmaktadır. Dört beş ay zarfında, bu suretle İstanbul'a gelen veya İstanbul aktarmasıyla Trakya'ya nakil olunan Rumların miktarı 30 bine yaklaşmaktaymış Kontrol Kumandanlığında bu hususa dair pek muntazam kayıtlar mevcut bulunmaktadır. Bu ahali Rus sahillerinde faaliyet gösteren Yunan Muhacirin Komiteleri tarafından sevk edilmektedir".

Osmanlı yönetimi, ilgili birimlerden gelen istihbarat ve söz konusu rapor doğrultusunda bu konuda ciddi tedbirler almak istemiştir.⁷³ Bu doğrultuda Dâhiliye Nezareti 14 Haziran 1918 tarihinde bazı Mutasarrıflıklara gönderdiği yazıda; "Bu bölgelerden İstanbul'a yoğun bir şekilde Rum ve Ermenilerin gelmekte olduğu, bunun önlenmesi için kendilerinin ve aralarındaki muteber kişilerin uyarılmasını" istemiştir.⁷⁴

1919 yılına gelindiğinde Yunanlar, Rumların bölgede hâkim bir çoğunluğa sahip oldukları konusunda Müttefikleri inandırmak için büyük gayretler sarf etmekteydiler. Özellikle, Balkan Savaşları sonucunda yapılan antlaşmalarla mübadele edilmiş Rumlar ile askerlikten kaçmış binlerce Rum'u Yunanistan ve civar adalardan çeşitli vaatlerle Anadolu'ya getirmekteydiler. Bu Rumlar, İzmir'deki Yunan İdaresi'nin eliyle Türklerin boşalttığı ev ve çiftliklere yerleştirilmekteydi. Bu durum, Aydın Valiliğince İzmir'deki

⁷⁰ TİTE A. Kutu:50, Gömlek: 113, Belge:113-1.

⁷¹ "Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas Heyet-i Merkeziyesi'ne 6 Şubat 1920'de gönderdiği yazı için" bkz.TİTE A. Kutu:19, Gömlek:10, Belge:10.

⁷² TİTE A. Kutu:59, Gömlek:85, Belge:85.

⁷³ CBOA DH ŞFR, 100/142, 143. CBOA DH ŞFR, 100/21. BOA DH ŞFR, 99/183.

⁷⁴ CBOA DH ŞFR, 93/158-1. "İstanbul'a Yunanlar tarafından getirilen Rumların geldikleri yerlerde akaratları bulunmamaktaydı." Bkz. CBOA DH KMS, 49-2/38 (1). Ayrıca bkz. CBOA MV, 215/37.

İtilaf devletleri temsilcilikleri nezdinde gerek sözlü gerek yazılı teşebbüslerle protesto edilmiştir. Hariciye Nezareti, bu teşebbüslerden bir şey elde edilmese dahi en azından Rum göçmenlerinin nerelere ve ne miktarda yerleştirildiğinin İstanbul'a bildirilmesini istemiştir.⁷⁵

Yunanlar, Batı Anadolu'da çoğunluğun Rumlarda olduğunu göstermek ve Tahkik Heyeti'nin de böyle bir fikre sahip olmasını sağlamak için Aydın Vilayeti'nin çeşitli yerlerinden çok sayıda Rum'un İzmir'e getirilmesini de organize etmiştir. Bu duruma Dâhiliye Nazırı Adil Bey tarafından dikkat çekilerek Aydın Valiliği'nce gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir.⁷⁶

Yunan idaresi, bunlarla da yetinmemiş olacak ki, Rum kiliselerinde gerçekleştirdiği propagandalarla Osmanlı uyruğunda bulunan Rumların Yunan uyruğuna geçmesi için teşebbüslerde bulunulmasını telkin etmekteydi. Hatta bu iş için çok sayıda Rum'un Türk makamlarına müracaat etmeye hazırlandığı da tespit edilmiştir.⁷⁷

Meclis-i Vükela'da bu konu 12 Nisan 1919'da görüşülerek Harbiye Nezareti'nin 8 Nisan 1919 tarihli raporu okundu. Raporda: "Yunan Hükûmeti'nin İtilaf devletleri arasında bulunmasından yararlanarak Osmanlı Devleti dahilinde asayiş ihlal için tertibat yapan bazı mevkilerde nüfusça çoğunluğun temini hakkında pek çok şahsı sahillerimize sevk ettiği ve bu duruma engel olmak için gönderilen evrakın beyannâme tarzında yayınlanması gerektiği" bildirilmekte idi. Meclis-i Vükela'da bu raporun okunmasının ardından şu karar alınmıştır:⁷⁸

"Mezkur varakanın muhteviyatı esliha ve cephane ile üniformanın Osmanlı Devletine men'i idhâli ve teb'a-i Osmaniyeden olmayan sivil ecnebilerin bera-yı seyahati dahil-i memâlik-i Şahaneye vürudlannda haklarında bazı mertebe takayyudat ifası ve Balkan Muharebesi'nden sonra Yunanistan ve Bulgaristan Hükûmetleriye mün'akit muahedat mucibince mübadele edilen efrâd-ı ahalinin Memâlik-i Osmaniye'ye avdetlerinin men'i ve Yunan ve Bulgaristan ahalisinden berâ-yı seyahat gelecekler hakkında tahdidat icrası gibi hususâtlardan ibaret olup mevâd-ı mezkure temin-i sükûn ve asayişe hadim tedâbir-i inzibat-kâriden olmasıyla muvafık görüldüğünden bervech-i iş'ar icra-yı icabâtının ve memurîn-i müteallikeye bu babda tebligat ve vesaya-yı mukteziye ifâsının Dâhiliye Nezaretine izhârı tezkir kılındı."

Yunanistan, elde edilen belgelerde de ifade edildiği üzere Türkiye'nin büyük bir kısmında ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Rumların Müslümanlardan daha fazla olduğunu ispat etmek amacı ile sadece Fener Rum Patrikhanesi'nin gerçekleri yansıtmayan nüfus istatistiklerini kullanmamış, aynı zamanda binlerce Rum göçmeni Türk topraklarına getirmek sureti ile pragmatik bir iskân politikası da uygulamıştır.

⁷⁵ CBOA DH KMS, 52-5/32.

⁷⁶ CBOA DH ŞFR, 102/129.

⁷⁷ CBOA DH KMS, 49-2/3.

⁷⁸ CBOA MV. 215/37.

5. Sonuç

Eleutherios Venizelos'un Mondros Mütarekesi'nin ardından Türkiye'de yaşayan Rumları teşkilatlandırarak ortaya çıkacak işgallerde elini güçlendirecek zeminin hazırlanmasında öncü bir rol oynadığı gerek propaganda alanında gerekse aktif faaliyet sahasında kendine taraftar olan subayların, kişi ve kuruluşların yer almasından anlaşılmaktadır. Bu çalışmalarda özellikle Patrikhane, Metropolitikler, Kiliseler ve din adamlarının da yer almaları Venizelos'un Büyük Yunanistan'ı gerçekleştirme konusunda gözünü ne kadar kararttığını ve çok yönlü bir politika takip ettiğini göstermektedir.

Yunanistan, Türk toprakları üzerindeki işgal siyasetini, önceden belirlenen ve sistematik hale getirilen bir plân dâhilinde yürütmüştür. Ortaya attığı iddialar ile uluslararası kamuoyunu da yanına almaya çalışan Yunanistan, aynı zamanda Osmanlı vatandaşı Rumları da teşkilâtlandırmak sureti ile Anadolu'da önemli bir iskân politikası takip etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin aldığı her türlü tedbire ve sınırlandırmalara rağmen Rumlar çeşitli yollardan Rusya'dan, Adalardan, Yunanistan'dan ve Anadolu'nun muhtelif yerlerinden adı geçen çoğunlukta olduklarını iddia ettikleri bölgelere göç ettirmek suretiyle, nüfus çoğunluğu oluşturulmaya çalışıldı. Ayrıca gerek can güvenliklerinin olmayışı gerekse maddî sıkıntılar içinde bulunan Türklerin ellerinde bulunan gayrimenkul mallar, zengin Rumlar tarafından satın alınarak gayrimenkul dağılımının Rumlar lehinde olmasına çalışıldı.

Yunanistan ayrıca, işgal ettiği yerlerde ve işgal sahası dışında propaganda yapmak suretiyle Türklerin direnme gücünün kırılmasına çalıştı.

Yunanistan'ın Türk toprakları ile ilgili ortaya attığı iddiaların Avrupa kamuoyunda da karşılık bulması, Yunan propagandasının bu konudaki başarısını göstermektedir. Nitekim, Yunan propaganda organları, yaptığı faaliyetler ile Batı kamuoyunun Türkler aleyhine birleşmesini sağlamıştır. Batı dünyası, Yunanlardan almış oldukları bilgiler doğrultusunda Türkleri, Hristiyanların katilleri olarak görmeye başladılar. Avrupa'daki bu uygun zeminden de faydalanan Yunan propagandası, böylece Yunan işgal siyasetinde etkin bir rol oynamıştır.

Özetle, Osmanlı Arşiv kaynaklarının yanında birçok yabancı arşiv ve kaynaktan elde edilen demografik yapıya dair bilgiler göstermektedir ki, Rumlar, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde hiçbir zaman çoğunluğu oluşturmamışlardır. Bu nedenle Yunanistan'ın Paris Barış Konferansı'nda ve uluslararası birçok platformda Doğu Karadeniz Bölgesi'nin demografik yapısına yönelik ortaya attığı iddialar gerçeği yansıtmamaktadır. Bunun yanında Yunanistan'ın ileri sürdüğü, gerçeği yansıtmayan tamamen tahrif edilmiş rakamların herhangi bir bilimsel temele dayanmadığı ve tamamen popülist bir düşüncenin ürünü olduğu birçok arşiv kaynakları tetkik edildiğinde ortaya çıkmaktadır.

Kaynaklar / References

Arşiv

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE A.)

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (CBOA DH KMS)

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Meclis-i Vükelâ Mazbataları (CBOA MV)

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Şifre Kalemi (CBOA DH ŞFR)

Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı Arşivi (ATASE A.)

İngiliz Devlet Arşivi - The Public Record Office (PRO), Foreign Office (FO)

Trabzon Vilâyeti Salnâmesi, (1322).

Sürelî Yayınlar

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi (HTVD)

Vakit

Araştırma Eserler

Atnur, İbrahim Ethem. *Tehcir'den Dönen Rum ve Ermenilerin İskânı Meselesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1991.

Ayni, Mehmet Ali. *Milliyetçilik*. İstanbul: Marifet Matbaası, 1943.

Cartes Graphiques Montrant la Proportion des Differentes Elements en Roumelie et en Anatolia. Constantinople: 1919.

Cuinet, Vital, *La Turquie d'Asie*, I-IV, Paris, 1890-1894.

Çapa, Mesut. "Pontus Meselesinde Rum Cemiyetlerinin Rolü". *BTTD*, Sayı:35, (1988), s.68-70.

_____. *Pontus Meselesi/Trabzon ve Giresun'da Millî Mücadele*. Ankara: TKAE Yay., 1993.

Doğu Araştırma Merkezi. "Millî Mücadele Döneminde Yunanistan'ın Türkiye Üzerindeki Faaliyetleri/Pontus". *BTTD*, Sayı:17, s.58-59.

Duran, Tülay. "Millî Mücadelede İstanbul hükûmetinin İlk Tahkik Heyeti, Kongreler ve Erzurum Mebusu Ziya Bey'in Çalışmaları". *BTTD*, S:57, (Haziran 1972), s.7-16.

Economides, D. *The Pontus And The Right Claims of its Greek Population, Topographical, Ethnographical and Historical Study*. Constantinople: 1920.

Gökbilgin, Muzaffer Tayyip. *Millî Mücadele Başlarken*. I, Ankara: TTK Yay., 1959.

Gökçen, Salim. "Yunanistan'ın Millî Mücadele Döneminde Türkiye'deki Örgütlenme Faaliyetleri ve Rum Patrikhanesi". *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c.14, Sayı:27, (Bahar-2018), s.49-69.

_____. *Türkiye'de Rum-Yunan Vahşet ve Terörü*. İstanbul: IQ Yay, 2010.

Güler, Ali. *Dünden Bugüne Yunan-Rum Terörü*. Ankara: Ocak Yay., 1999.

Jaeschke, Gotthard. *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*. (çev.Cemal Köprülü), Ankara: TTK, 1991.

Johnson, Clarence Richard. *M.A. İstanbul 1920*. (çev.Sönmez Taner), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 26.

Karaca, Niyazi, *Meclis-i Mebusân'dan Büyük Millet Meclisi'ne Geçiş Sürecinde 1919 Genel Seçimleri*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1995.

- Karpat, Kemal. *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*. (çev.Bahar Tırnakçı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2003.
- Kitsikis, Dimitri. *Yunan Propagandası*. (çev.Hakkı Devrim), İstanbul: Meydan Neşriyat, 1964.
- Livre Jaune-Documents Diplomatiques (1893-1897)*, Paris: 1897.
- Maccas, Leon. *L'Hellenisme de L'Asie Mineure, son histoire, sa puissance, son sort*, Paris/Nancy: 1919.
- McCarthy, Justin. *Müslümanlar ve Azınlıklar*. İstanbul: İnkılâp Yay., 1998.
- Nakracas, Georgios. *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*. (çev.İbrahim Onsunoğlu), İstanbul: Belge Yay., 2003.
- Okur, Mehmet ve Usta, Veysel. "Karadeniz Bölgesi'nin Demografik Yapısına Dair Bir İnceleme". *History Studies*, Volume:1/1, (2009), s.35-70.
- Orhonlu, Cengiz. "Yunan İşgallerinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanların Yaptıkları Tehcirin Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler", *Bellekten*, S:148, Ankara, 1973, s.485-495.
- Ökte, Ertuğrul Zekâi. "Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli İhtilâl Cemiyeti Kordus". *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı:40, (Ocak-1971), s.20-23
- Pallis, Alexander Anastasius. *Yunanların Anadolu Macerası (1915-1922)*. (çev.Orhan Azizoğlu), İstanbul: YKY Yay., 1997.
- Pontus Meselesi*. (Haz.Yılmaz Kurt), Ankara: 1995.
- Rentis, Konstantin T. *1 Kasım 1921'den Sonra Yunanistan'ın Dış Meselelerinin Durumu*. (çev.Anesti Orallı), (ATASE Arşivi, Yayımlanmamış Daktilo Metni), Atina: 1922.
- Sertoğlu, Mithat. "Anadolumuz Hakkında Yunanların Düşünce ve Emelleri". *BTTD*, Sayı:19, (Nisan 1969), s.14-22.
- Soteriades, George. *An Ethnological Map Illustrating Hellenism in the Balkan Peninsula and Asia Minor*, Edward Stanford Ltd. London: 1918.
- Tansel, Selahattin. *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, I, İstanbul: MEB. Yay., 1991.
- The London Committee of Unredeemed Greeks, The Liberation of the Grek People in Turkey*, London: 1919.
- Toker, Hülya. *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2004.
- Türk İstiklâl Harbi, I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikâtı*. (haz.Tevfik Bıyıklıoğlu), Ankara: Gnkur. HTD., 1962.
- Wilson, Woodrow. *The Frontier Between Armenia and Turkey*. (22 November 1920).
- Yerasimos, Stefanos. *Millîyetler ve Sınırlar/Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu*. (çev:Şirin Tekeli), İstanbul: 1995.

Yazar Hakkında / About Author

**Prof. Dr. Salim GÖKÇEN | Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi |
sgokcen[at]erzincan.edu.tr | ORCID: 0000-0001-8051-2783**

Evli ve üç çocuk babası olan Prof. Dr. Salim GÖKÇEN, 1972 yılında Adana'da dünyaya geldi. İlk, orta ve lise öğrenimini Adana'da, yükseköğrenimini ise 1994 yılında Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümünde tamamladı. 1994-1997 yılları arasında Rize ili Pazar ilçesi 100. Yıl Kaynaklı İlkokulu'nda müdür yetkili öğretmen olarak görev yapan GÖKÇEN, 1997 yılında Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde Araştırma Görevlisi olarak akademik çalışmalarına başladı. Aynı Enstitüde 1999 yılında "Bozdağ'ın İşgali ve Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin İstifası Üzerine Anadolu'da Oluşan Tepkiler" isimli tezi ile yüksek lisans, 2006 yılında da "Türkiye'de Rum-Yunan Tedhiş ve Terör Hareketleri (1919-1923)" isimli tezi ile doktora çalışmasını tamamladı. 2007-2010 yılları arasında Erzincan Üniversitesi, Refahiye Meslek Yüksek Okulu, İktisadi ve İdari Programlar Bölümünde Yrd. Doç. Dr. olarak görevini sürdüren GÖKÇEN, 2010 yılında Doçent unvanını alarak aynı üniversitenin Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü kurucu Bölüm Başkanlığı'nı yapmıştır. 2015 yılında Profesör unvanını alan GÖKÇEN halen Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde görev yapmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi alanında çalışan ve alanında birçok bilimsel kitap ve makale sahibi olan Prof. Dr. Salim GÖKÇEN'in ayrıca Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Terör, Terörizm, Türk-Yunan İlişkileri, Pontus, Fener-Rum Patrikhanesi, Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu Jeopolitiği ile Türk Siyasi Hayatı üzerine birçok bilimsel eseri bulunmaktadır.

**Prof. Dr. Salim GÖKÇEN | Erzincan Binali Yıldırım University |
sgokcen[at]erzincan.edu.tr | ORCID: 0000-0001-8051-2783**

Prof. Dr. Salim GOKCEN, who was born in Adana in 1972, is married and has three children. He completed his primary, secondary and high school education in Adana, and his higher education in Ataturk University, Kazim Karabekir Faculty of Education, History Teaching Department in 1994. GOKCEN, who worked as a principal authorized teacher in Rize Province Pazar District, 100. Yıl Kaynakli Primary School between 1994-1997, started his academic studies as a Research Assistant at Ataturk University, Institute of Ataturk's Principles and Revolution History in 1997. He completed his master degree thesis named "Reactions in Anatolia on the Occupation of Bozdag and the Resignation of Ali Riza Pasha Government" in 1999 and doctorate in 2006 with the thesis named "Rum-Greek Terror and Terrorism Movements in Turkey (1919-1923)" in the same Institute. GOKCEN, who worked as Assistant Professor at Erzincan University, Refahiye Vocational School, Department of Economics and Administrative Programs between 2007-2010, became the founding Head of the History Department of the Faculty of Arts and Science of the same University after receiving the title of Associate Professor in 2010. GOKCEN, who received the title of Professor in 2015, still works at the Department of History of the Faculty of Arts and Sciences at Erzincan Binali Yildirim University. Working in the field of History of the Republic of Turkey and having many scientific books and articles in his field, Prof. Dr. Salim GOKCEN also has many scientific works on International Relations, International Terrorism, Terrorism, Turkish-Greek Relations, Pontus, Fener-Greek Patriarchate, Balkans, Caucasus and Middle East Geopolitics and Turkish Political Life .